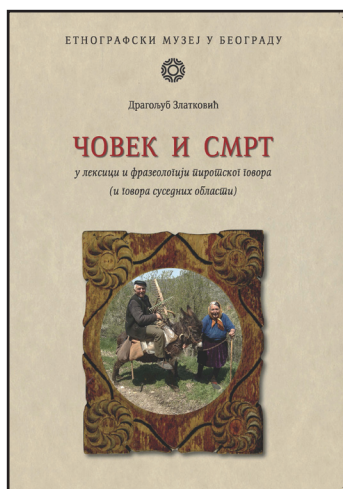

Приказ

Болест и смрт кроз призму фразеологије

Драгољуб Златковић, *Човек и смрт у лексици и фразеологији пиротског говора (и говора суседних области)*. Београд: Етнографски музеј, 2020, 416 стр.

Монографија *Човек и смрт у лексици и фразеологији пиротског говора (и говора суседних области)* Драгољуба Златковића, истраживача који је стручној и научној јавности добро познат будући да се прикупљањем језичке и фолклорне грађе бави преко педесет година, објављена је 2020. године у издању Етнографског музеја из Београда. Реч је о књизи која се надовезује на претходно публиковане резултате Златковићевих истраживања. Прву збирку, *Пословице и поређења у пиротском говору*, овај аутор је објавио у *Српском дијалектолошком зборнику* (књ. XXXIV, 1988). У истом гласилу недуго затим публиковане

су и *Фразеологија страха и наде у пиротском говору* (књ. XXXV, 1989) и *Фразеологија омаловажавања у пиротском говору* (књ. XXXVI, 1990). Посебан значај има *Речник пиротског говора*, Том I (А–Њ), Том II (О–Ш), који се појавио у издању Службеног гласника у Београду 2014. Златковић је објавио и више збирки фолклорне грађе која обухвата различите жанрове – приповетке, предања, дечији фолклор, еротски фолклор (*Време уз огњиште. Народне приповетке*, 2002; *Тулу лан, булу лан. Народне дечје умотворине пиротског краја*, 2002; *Гладно грне. Народне приповетке пиротског краја*, 2003; *Дечији фолклор у пиротском крају*, 2003; *Петко и Јана. Ласцивна и скатолошка приповедања, певања и фразе из пиротског краја*, 2004; *Приповедања из пиротског краја*, 2005; *Приповетке и предања из пиротског краја*, 2007; *Ругалице и њима сродни облици у традицији пиротског краја и суседних области*, 2012).

Књига *Човек и смрт у лексици и фразеологији пиротског говора (и говора суседних области)* резултат је вишедеценијског посла, будући да

је аутор, како у предговору напомиње, грађу која је у корпус укључена бележио од самих почетака својих теренских истраживања. Најпре су дигресије везане за болест и смрт бивале спонтано увођене у разговоре, да би од 1990. Златковић на овим темама и посебно инсистирао, препознајући их као важне елементе лексичког фонда пиротског говора, али и релевантне за осветљавање слике света која се кроз језик и фолклор рефлектује. Највећи број примера забележен је у последњој четвртини двадесетог века на подручју општине Пирот, а нешто је мање оних који су документовани од 2003. до 2009. године на територији општина Књажевац и Зајечар.

Изабрану грађу Драгољуб Златковић је организовао у двадесет тематских целина: 1. *Болест и лечење (Има болка, ама има и лек)*, 2. *Шале на рачун старих особа (Насметоше ме доктури те не умре)*, 3. *Смрт и пролазност (Нека прооди, друђи да живе)*, 4. *Дуговечност као основна жеља (Неје си толко ни лоше да си стар човек)*, 5. *Старење у пару (Немаш ли другара, немаш ништа, немаш силу, немаш живот)*, 6. *Старење у свом дому (Да глчи нећи човек у кућу, да има после мене)*, 7. *Старење у самоћи (Само ја и моје срце, никога другог нема)*, 8. *Самоостваривање и свођење рачуна (Тријес човека је од мене потекло)*, 9. *Преношење традиције (Причам на млади што знам, да остане)*, 10. *Сужавање социјалног круга (Дојде си време да човек почње да смета свакоме)*, 11. *Старци као терет у домаћинству (Горчив је леб из чужду руку)*, 12. *Слабљење воље и страх од смрти (Стра си ме, доде)*, 13. *Телесно и духовно опадање (Надол идемо, нагор не идемо)*, 14. *Пропадање села и традиционалног система вредности (Нема више ни кој да гази земљу ни кој да умре)*, 15. *Самоубиство (Турил јуже на гушу, стужнило му се)*, 16. *Час смрти (Душа на коњци)*, 17. *Тужбалице (Леле-леле, мука моја до бога)*, 18. *О покојнику и смрти (Кад дојде смрт, она не пита да ли очеш или нечеш)*, 19. *Погреб и помени (Че прајмо адет, ама нема га дигнемо)*, 20. *Онај свет (Штом умреш, одма си горе)*. Књига садржи и *Предговор*, те списак непознатих речи. Примери су акцентовани и обележен ознаком насеља у коме су забележени. Уз део примера које је аутор проценио као посебно занимљиве, дати су и подаци о казивачима.

Значај монографије *Човек и смрт у лексици и фразеологији пиротског говора (и говора суседних области)* је вишеструк, будући да се њен допринос везује за више научних дисциплина. Публикована грађа представља изузетно богат корпус за лингвистичка истраживања различитих профила: дијалектолошка, фразеолошка и сл. Корпус нуди могућност за антрополошка разматрања концептуализације појма смрти (у конкретном случају – у свести говорника призренско-тимочке дијалекатске области). Коначно, грађа се показује као погодна и за фолклористичка проучавања. Осим паремиолошких жанрова (изрека, послови-

ца, пословичких поређења), у материјалу се могу наћи и веровања (о смрти, загробном животу и сл.), подаци везани за традиционалну медицину (магијско лечење и лечење биљем), фрагменти усмених историја и (ауто)биографских наратива, анегдоте. Ево неких од таквих примера:

– Цел дњн је башта ми тија дњн косил. И сено натоваримо на кола у Јавор. И четри километра до село довезе се на кола-та преко сеното. И испрегну краве и затвори и у шталу. Рече: – Прво да одвржемо сеното! И док одврзувамо и он помага. И после рече: – Ви једете, вечерајте, ја не могу. Ја че са умрем! И отиде у школско там, а ми по њега. И одједампут сестра ока: – Тата паде и умре! (стр. 352)

– За зуб лечење, каранфил. Загризе се и држи у зуб цел дан, и престане. И тов ситан каранфил. (...) За раматизат је лек непрегорело ђубре. (...) За смирење се квасьц пило по два-три месеца. (стр. 17)

– Реза, това је жьчка, ћеска сас жьчку од говедо које је болувало оди жутицу, а сас това се лече човеци који боли жьчка, који имају жутицу. Говедо много рове кад оди това болује. И касапин показује ћескуту. И на мушко дава оди мушко, а на женско оди женско. Ћеската се осуши и после се смеље. Ка се човек лечи с това оно се тури у љуту ређију у ређиску чашу, па се изнесе надвор и чашата се тури на чандије, а одјутро се пије наше срце. (стр. 35)

– Како се доселимо у Пирот несмо имали ништа, на војничћи куфер смо јели. И Голуб из Лукању ни направи два кревета-ногаре да има на кво да спимо. И док несмо направили и наплнили кућу несъм знал ни празник ни делник. Све моје време је прошло у работу, цел живот: дању фабрика, а поподне на куће радим за паре. И са ка требе да поживим, снајде ме болес. (стр. 171)

– Ставили се лењав и болан, па лењавјат рекъл на болнотога: – Е, ти че се лечиш па че се олечиш, ама куде ја да се денем? Од мојту болку лек нема! (стр. 37)

Посебну пажњу привлачи последњи сегмент књиге који доноси тужбалице, од рудиментарних до изразито развијених. Неки од текстова рефлектују и представе о путу душе након смрти, оном свету, а неретко садрже и детаље социјалне реалности у којој се одвија импровизација.

Бегете жене Сока да повика! И Сока приде и почне: – Тетине, тетине / Ти си, тетине, добро направи што си умре / Па

ти, тетине, има са да отидеш на онија свет / А там че те, тетине, сретну наши који су там / Че те сретне, тетине, мој башта Тошка / Че те пита, тетине, какво је при нас / А ти знајеш, тетине, дека је бил социјалист / А ти му, тетине, само кажи да је Срета Сурданов кадија / И кажи му, тетине, да му је брат Драга судија / А он че се сети, тетине, тетине / А он че се сети каква је, тетине, дњњс при нас оправија! (стр. 335)

Монографија *Човек и смрт* леп је и пажње вредан допринос Драгољуба Златковића науци и култури и представља један од видова очувања језичког наслеђа.

др Смиљана Ђорђевић Белић, виши научни сарадник
Институт за књижевност
и уметност, Београд
Е-пошта: smiljana78@yahoo.com

Примљено: 8. 1. 2022.
Прихваћено: 15. 1. 2022.